

NAŠ DALJNI BLIŽNI SVET

Anton
Vratuša

Pogled v prihodnost

1. Mesec november pomeni začetek obdobja, v katerem se v glavnem mestu Indije po pravilu zvrsti večina mednarodnih srečanj. Vreme je ugodno, saj se temperatura ponoči ne spusti pod deset stopinj Celzija, podnevi pa ne preseže sedemindvajsetih. Zrak je suh, nebo jasno in le tu in tam prestrežejo sončne žarke redki oblaki. To obdobje traja dobre štiri mesece – tja do konca februarja – in je zelo primerno za organiziranje shodov, na katere prihajajo udeleženci z raznih vzporednikov zemeljske oble; za nikogar namreč ni prevroče in ne prehladno. V teh razmerah je mogoče brez težav organizirati celodnevno zasedanje obenem s skupnim samopostrežnim kosilom na trati pred konferenčno dvorano med opoldnevnim odmorom.

Takih ugodnosti so bili deležni tudi udeleženci mednarodnega znanstvenega srečanja »Izzivi enaindvajsetega stoletja« (Challenges of the Twenty First Century), ki ga je v drugi polovici novembra 1991 organiziral Memorialni center Indire Gandhi. To je bilo tretje srečanje te vrste, kakršna po 1987. letu ta center organizira vsako drugo leto v spomin na Indiro Gandhi. Naslov prve konference je bil »Novim začetkom naproti« (Towards New Beginnings), drugega pa »Nastajanje državljana zemlje« (The Making of an Earth Citizen). Skupaj s tematiko tretje konference naj bi tako dobili zaokroženo oceno današnjega sveta in pogled v njegovo prihodnost. Zbornika prvih dveh znanstvenih konferenc sta že objavljena. Prinašata avtorske prispevke udeležencev in povzetke razprav. Podobna bo tudi vsebina tretjega zbornika.

Konferenca »Izzivi XXI. stoletja« je bila pravzaprav načrtovana za januar 1991, torej dve leti po drugi konferenci. Zavaljo zalivske vojne pa so jo preložili na november. Umor Radjiva Gandhija iste spomladi je vplival na nadaljnje priprave le toliko, da so po njegovi smrti za predsednico Fondacije izvolili vdovo Shrimati Sonjo Gandhi. To je bilo zanimivo srečanje znanstvenikov, umetnikov, politikov in drugih javnih delavcev s svetovnega Vzhoda in Zahoda. Sodelovalo je okrog sedemdeset povabljenec iz Azije, Afrike, Evrope in Severne Amerike. Iz Kitajske, Japonske in Južne Amerike ni bilo nikogar. Dobra polovica med navzočimi so bili Indijci. Prispevki indijskih mislecev so zlasti omogočili neposrednejši vpogled v zamotane razmere v tej mnogoštevilni azijski državi in v njene odnose s sodobnim svetom, pa tudi sicer so bila njihova stališča na konferenci odmevna.

V program štiridnevnega novembrskega znanstvenega srečanja je bila vključena dejansko vsa raznothera problematika, ki skrbi in izziva današnjega človeka in sodobno človeštvo. Prednostna področja pa so bila: človekove svoboščine in pravice ter vzajemne odgovornosti; položaj posameznika v družbi – na delovnem mestu, v soseski in državi – zlasti pa njegove

možnosti, da aktivno in enakopravno sodeluje pri odločanju o družbenih zadevah; vloga znanosti in tehnologije, kulture in religije ter vzgoje za mir; onesnaževanje človekovega naravnega in družbenega okolja s posebnim pogledom na razvojne dileme; problemi prihodnje demokratične in pravične svetovne ureditve in varnosti v luči sodobnih odnosov na svetu ter vloga Združenih narodov.

Večplastna in programsko tako široko zasnovana konferenca seveda ni bila prikladna za globlje prodiranje v posamezne probleme na samem srečanju, je pa spodbudila številne udeležence, da so po svobodnem izboru v okviru ponujenega programa srečanja za konferenco posamezne teme obširneje obdelali. Tako je zasedanje razpolagalo z vrsto temeljitih študij.

Ob svetovnonazorski raznoterosti ter različnosti strok in poklicnega profila se je razvila živahna razprava ob mavričnem osvetljevanju problemov in pojavov v družbi in med narodi. Glede na izredno bogastvo in razvejano problematiko na dnevnem redu je nujno, da se na prostoru, ki nam je na razpolago, omejimo le na ugotovitve, stališča in poudarke, ki so širšega pomena.

2. Skrb za uresničevanje človekovih pravic in svoboden razvoj osebnosti je bila osrednja značilnost vseh prispevkov in razprave. Vzporedno s tem se je profilirala tudi ideja o vzajemni odgovornosti. Zgolj poudarjanje pravic in zanemarjanje obveznosti vodi v samovoljo, anarhijo, apatijo in propast. Svoboda posameznika, ki ogroža svobodo drugih, sčasoma postane ječa za celotno družbo. Enako se zgodi, če določena skupina vsiljuje svojo voljo večini, ta pa nima možnosti, da bi se učinkovito uprla.

Udeleženci iz Indije so v tej razpravi prispevali posebno razsežnost – človekovo razumevanje univerzuma in njegovo mesto v vesoljskem redu. Pri tem so izhajali zlasti iz učenja Ved in sploh modrosti vzhodne kulture in civilizacije. Posebej so se sklicevali tudi na bogate izkušnje indijskega naroda v njegovem dolgoletnem boju za osvoboditev od tuje dominacije ter ob graditvi moderne družbe v neodvisni Indiji. Poudarjali so zlasti, da je vir človekove ustvarjalne sposobnosti in uspešnosti v njem samem, v njegovem notranjem miru in harmoniji. Spoznavanje zunanjega sveta »preko potovanja v samega sebe daje človeku potrebno moralno in duhovno moč, da se spoprime z napetostmi, ne da bi zgubil ravnotežje«, so poudarjali. Tako pojmovanje mikrokozma in makrokozma ter njune medsebojne povezanosti in vzajemnega vplivanja izpoveduje tudi znani gandijski rek Indire Gandhi, ki pravi: »Prišli smo iz univerzuma in moramo mu ostati zvesti.« Profesor Lokesh Chandra v tem smislu razvija tudi misel, da je življenje »dinamičen proces stalnega nastajanja, postopnega odkrivanja in izpopolnjevanja tistega, kar je v družbi humanega in kar jo dviga na višjo stopnjo. To je jaz–mi odnos... to pomeni odnos človeka kot člana človeštva, ali drugače rečeno – človeštvo v človeku.« Bistvo takega indijskega pojmovanja se zrcali tudi v pozdravni besedi, ki jo je na navzoče naslovil predsednik vlade Shri P. V. Narasimha Rao. Dejal je: »Če vzamemo družbo kot vrhunec človekovih podvigov, je jasno, da se naš končni smoter lahko uresniči le v človeštvu kot takim (humankind)... Posameznik in družba sta neločljivo povezana. Popolnost v posamezniku lahko krepi družbo, enako kot družba lahko pomaga posamezniku, da doseže svojo popolnost... In ker ljudska bitja ne morejo uspevati brez drugih vrst, živih in neživih, se naš smoter razširi na vse vesolje, na celotno delo Stvarnika... kdorkoli že On je in kakorkoli si ga je človeštvo dolga stoletja zamišljalo.« Dopolnilo in svoje

vrste protiteza takemu razmišljanju so bila opozorila na najrazličnejše oblike kršenja človekovih pravic v sodobni družbi, zlasti tudi glede na rastoči monopol močnih nad informacijami.

Znano je, da so se koncepcije glede človekovih pravic in svoboščin v zgodovini menjavale. Zaznamovali in opredeljevali so jih stvarni odnosi v danem družbenem sistemu. Ne gre za kake abstraktne vrednosti, kajti pravica in svoboščine morajo imeti tudi svojo realno, materialno in pravno osnovo. Zato je naravno, da je bil na tem znanstvenem srečanju v New Delhiju enak poudarek kot človekovim pravicam namenjen tudi človekovemu položaju na delovnem mestu, v soseski in širšem okolju. V središču pozornosti je bilo predvsem vprašanje, ali ima posameznik dejansko možnost, da enakopravno sodeluje v odločanju o skupnih zadevah. Družbeno ekonomska varnost, politična svoboda, odprt pristop k informacijam in neomejevano komuniciranje in povezovanje v družbi in s svetom so bili navajani kot temeljni kriteriji za oceno stopnje resnične demokratičnosti družbe. Le v takih razmerah namreč se lahko človek svobodno in motivirano razvija in uresničuje svoje ustvarjalne sposobnosti. Poseben vpliv na to imajo dejanske razmere in ozračje v podjetju, soseski in tudi širše v družbi. V tej zvezi so se navrgla kot pomembna zlasti vprašanja lastninskih odnosov, participacije delavcev, decentralizacije in demokratizacije, koncepcije naslanjanja na lastne sile, odnosa med podjetjem in državo, vključno s stoletnim problemom kapitalizma in socializma. V zvezi s prvim vprašanjem je Mazlar Ali Khan, publicist iz Lahoreja in predsednik Pakistanskega sveta za mir, govoril tudi o »večnem spopadu med pravico na lastnino in človekovimi pravicami«, ki je še nobena družba ni povsem zadovoljivo rešila. Khan poudarja, da so v našem stoletju mnogi menili, da socializem v svojih različnih oblikah daje najboljši, morda edini odgovor na vprašanje, kako postaviti ekonomske odnose na pravične temelje in kako prevladati odnose, ko peščica izkorišča večino. Novejši razvoj pa je razgalil neuspeh socializma v praksi, kakršno so vzpostavili v Sovjetski zvezi in kasneje v Vzhodni Evropi pod kontrolo sovjetskega imperija. V tej zvezi je Suzana Rudolf, profesorica družbenih ved na čikaški univerzi, opozorila, da je sovjetska država v prepričanju, da strogo centralizirana birokracija lahko reši vse probleme, morala ugotoviti paradoks, namreč, da je višja centralizacija pravzaprav oslabilila državo in da je kopičenje virov v državnem centru dejansko onespособilo tako osrednje kot lokalne oblasti, da bi se uspešno lotile reševanja problemov, za katere so bile odgovorne. V razpravi o tej problematiki sta se spopadli dve stališči. Eni so bili mnenja, da je zlom v bivši Sovjetski zvezi nastal zaradi pomanjkanja demokracije, drugi so osnovni vzrok videli zlasti v vsemoči vodeče komunistične partije in monopolu države tudi v gospodarstvu. Oboji pa so ugotavljali, da je po razpadu sistema realnega socializma prišlo do splošnega razočaranja in naglega obrata v razmišljanju o prihodnosti, često brez dovolj resnega poglobljanja v bistvo problema. Pri iskanju poti iz zagate je bila omenjana zlasti nujnost, da se zagotovi učinkovito poslovanje vključno z ustreznim vključevanjem delavcev v upravljanje ob uravnovešenih odnosih med podjetjem in državo.

Razprava o znanosti in tehnologiji se je odlikovala zlasti po bogastvu informacij o dosežkih na obeh področjih, pa tudi o problemih, ki čakajo človeštvo v zvezi s tendencami usmerjanja znanosti in tehnologije »izven družbenega smisla« in z dejstvom, da večina človeštva dejansko nima svobodnega pristopa do znanstvenih informacij in ne uživa rezultatov svetovnih

znanstvenih in tehnoloških dosežkov. Tudi v okviru te točke so udeleženci iz Indije odprli nekatera vprašanja, ki so v prvi vrsti v zvezi s procesi v tej deželi, niso pa pomembna samo za indijsko družbo.

Sodobna znanost je predvsem v zadnjih desetletjih izredno razširila obzorje človekovega znanja, saj mu je odprla na eni strani pot v temeljne celice življenja na zemlji, na drugi pa do neizmernih prostranstev vesolja. Nove tehnologije, ki temeljijo na teh znanstvenih odkritjih, odločilno prispevajo k vse globljemu prodiranju človeškega duha v zakone narave in mu pomagajo, da z njimi upravlja, odpirajo pa tudi nove nevarnosti za uničevanje vsega, kar na našem planetu obstaja.

K temu je treba z druge strani dodati še to, da se prepad med razvitim Severom in nerazvitim Jugom vse bolj nevarno pogloblja, zlasti tudi zavoljo izrazito neuravnovešenega razvoja znanosti in tehnologije. Saj se je po podatkih OZN vlaganje v znanost in razvoj v desetletju 1970–1980 v razvitih državah potrojilo in je naraslo na 200 milijard dolarjev, v deželah v razvoju pa je doseglo le 10 milijard. Glede na izredno neugoden gospodarski in finančni položaj nerazvitega sveta ni pričakovati v tem pogledu niti v prihodnje resnejšega poboljšanja. Kot izrazito negativen primer o neustrezni naravnosti sodobne znanosti in tehnologije pa se upravičeno navaja njuna vloga v okviru oboroževalne tekme, v izdelavi vse bolj rušilnih in ubojnih sredstev. Saj po zaslugi skokovitega napredka znanosti in tehnologije tudi bombe postajajo »pametne« in so usposobljene, da zasledujejo svoj cilj do popolnega uničenja.

Pozornost udeležencev srečanja v New Delhiju je bila usmerjena zlasti na vprašanje, kako definirati družbeni smoter, po katerem naj bi človeštvo v prihodnje usmerjalo znanstveno in tehnološko revolucijo. Prispevek indijskih znanstvenikov v tej razpravi je bil zlasti v svojevrstnem povezovanju znanosti, kulture in etike. Potegovali so se za tako tehnologijo, ki ne bi v nobenem pogledu omejevala posameznikove svobode in osebne integritete in ki naj bi bila usmerjena zlasti v reševanje perečih vprašanj današnje družbe. Pri tem so s pridom uporabljali znanje iz knjig modrosti in iz učenja očeta Indije – Gandhija. Enako prepričljivo so črpali svoj navdih iz svojevrstnega spoja vizionarstva in pragmatizma, ki sta odlikovala prvega državnika neodvisne Indije Jawaharlala Nehruja, kakor tudi iz izrednih uspehov znanosti in tehnologije v indijski »zeleni revoluciji«, ki je Indijo že pred nekaj leti uvrstila med pomembne izvoznike hrane, ter na področju računalništva in koriščenja alternativnih virov energij, zlasti sončne energije ter zdravljenja tropskih bolezni. Znanost, ki je naravnana v taki smeri, bo sposobna menjati tudi človekove predstave o svetu in o samem sebi. »Simbol prihodnosti naj bo novi človek – intuitiven, karakteren, močan in samozavesten, je vzkliknil v tej zvezi J. C. Kapur, avtor knjige »Indija leta 2000« in predsednik vrste uspešnih projektov z visoko tehnologijo. Dodal je: »Brez dviga humane zavesti in človeškega medsebojnega razumevanja bi nadaljnje prodiranje znanosti in tehnologije samo pospešilo naš pohod v pozabo«. K bistveni humanizaciji znanosti naj prispeva tudi celotni izobraževalni in vzgojni sistem, dodaja Shrinivas S. Sohoni, prepričan glasnik sekularizma, temeljnega vira tolerance, medsebojnega razumevanja in načela nenasilja v reševanju nasprotij in »vodilne sile v psihi indijskega ljudstva«.

Enaka naravnost kot v razpravi o znanosti v službi človeštva je bila značilna tudi za obravnavo človekovega okolja in prebivalstva kot bistvenih

dejavnikov v razvojni strategiji. Pravzaprav je bila ta strategija ocenjevana predvsem s stališča, ali je vanjo vgrajena tudi odgovornost današnje generacije do prihodnjih rodov in do njihove pravice, da v vsakem pogledu živijo človeka vredno življenje. Koncept, ki temelji na spoznanju, da brez uresničevanja teh zahtev ni trajnega razvoja, (sustained development), je izzvenel kot skupni imenovalac razmišljanja. Njegova temeljna karakteristika je v stališču, da v razvojni strategiji ne gre le za zaščito narave. Gre za mnogo več – za organizirano delovanje vseh narodnih in mednarodnih dejavnikov v smeri postopnega ukinjanja vseh virov materialnega in socialnega onesnaževanja – začeni z odpravo neznanja in revščine, »onesnaževalcev številka Ena« (Indira Gandhi na Stockholmski Konferenci o človeškem okolju, 1972) – vse do priprave globalnega načrta integralnega trajnega razvoja človekovih ustvarjalnih sposobnosti in človeške družbe kot celote. Zato se razprava ni ustavila le na analizi sedanjega stanja, na opisovanju preprek na poti za doseg postavljenih smotrov in na kritiki nosilcev tendence in prakse, ki ob sedanjem razvoju proizvajalnih sil in načinu proizvodnje materialnih dobrin hkrati tudi spodkopava naravo in uničuje naravno ravnotežje in pravzaprav spravlja človeštvo v vse večjo nevarnost, posameznika pa oddaljuje od narave.

V razpravi je bilo sicer ugotovljeno, da v sodobni družbi raste zavest o nevarnostih, ki jih s sabo prinaša anarhičen razvoj, in da so dosegli pomembne uspehe na različnih ravneh družbe tudi na tem področju. Hkrati pa je bilo tudi poudarjeno, da primanjkuje politične volje in sredstev, da bi taka spoznanja lahko prerasla v organizirano akcijo za uresničevanje postavljenih ciljev. Med glavnimi preprekami, da bi se sedanja samouničujoča praksa spremenila, so udeleženci navajali zlasti neobčutljivost razvitega sveta in nepripravljenost pretežne večine razvitih držav, da bi se v korist zaščite in izboljšanja človekovega okolja odrekli dela svojega ugodja in dobičkov. Opozarjali pa so tudi na tiste kroge v deželah v razvoju, ki pod krinko zaščite neodvisnosti svoje dežele še naprej kopičijo orožje na račun splošnega standarda in zdravega razvoja ter onemogočajo demokratski svetovni javnosti vpogled v domače razmere v lastni državi.

Med predlogi za učinkovito spremembo današnjega toka dogodkov so bili zlasti tile: prepoved uporabe umazane tehnologije, zlasti pa njenega prenosa v dežele v razvoju; uvedba posebnega prispevka v okviru mednarodne trgovine in turizma v korist trajnega razvoja; ustanovitev regionalnih in nacionalnih fondacij za podporo projektov za zaščito narave in pospeševanje človekovega okolja; krepitev vloge OZN in regionalnih organizacij za zaščito naravnega in socialnega okolja na temelju globalnih in integralnih programov; uvedba posebnih programov na vseh stopnjah izobraževanja in vzgoje ljudstva.

Glede na naravo problematike je bila razprava na področju okolja, demografije in razvoja sorazmerno najbolj konkretna, zato pa je vsebovala tudi sorazmerno največ polemičnih isker. Šlo je predvsem za različna stališča v zvezi z odnosi Sever-Jug in pa za vprašanje, kakšno pot naj ubere mnogoštevilna Indija v svoji strategiji industrializacije in modernizacije v demografski politiki ter na področju mednarodne politike. Najbolj vsestransko in z dejstvi ter argumenti podprto je to problematiko obdelal izkušeni in znani politik in Nehrujev dolgoletni sodelavec, sedanji guverner države Maharashtra C. Subramaniam, oče indijske »zelene revolucije«. Njegov poizkus, da v središče pozornosti postavi vlogo sistema izobraževanja in

vzgoje ob ustrezni razvojni politiki dviga splošnega znanja in standarda naroda ter odprtosti Indije za vsestransko mednarodno sodelovanje, je široko odmeval. Trajen vtis je napravila tudi slikovita podoba »hierarhičnega reda prednostnih problemov«, ki jo je predstavil znani molekularni biolog P. M. Bhargava. Na njegovi lestvici »tri najvišja mesta v vrstnem redu problemov sodobne Indije zavzemajo *izobraževanje, voda in energija*.« Mesto demografskega problema je na njegovi lestvici prioritet mnogo nižje. »Če bi uspešno rešili prva tri vprašanja,« pravi, »bi s tem avtomatično poskrbeli tudi za problem prebivalstva, kot se to godi na primer na Kitajskem in v Kerali.«

Razprava o problemih človekovega okolja je izzvenela v velikem pričakovanju, kaj bo prinesla Konferenca OZN o okolju in razvoju v Rio de Janeiru junija 1992. Pripravlja jo Svetovna komisija za okolje, vodilno načelo njene dejavnosti pa je načelo – »zadovoljevanje potreb sedanosti, ne da bi onemogočili, da bodo tudi prihodnje generacije lahko zadovoljevale svoje potrebe.« To je vsekakor izredno zahtevna naloga, saj je znano, da je človeštvo še vedno daleč od uresničitve enega temeljnih izzivov sedanosti – kako medsebojno pomiriti probleme okolja, prebivalstva in razvoja.

Kar se tiče mednarodne politike, je beseda šla zlasti o vojni in miru, o varnosti, o krizah, oboroženih spopadih na raznih koncih planeta, o politiki dominacije in boja za interesna področja, o mednarodnih ekonomskih odnosih. Sicer pa v sodobnem svetu zavoljo njegove medsebojne povezanosti in soodvisnosti pravzaprav ni problema, ki ne bi imel tudi mednarodne razsežnosti. To velja zlasti za področje človekovih pravic in svoboščin ter narodnih manjšin, kakor tudi za probleme znanosti, tehnologije in še posebej za človekovo okolje. Onesnaževanje zemlje, vode in zraka se ne ustavlja na nacionalnih in državnih mejah.

Združeni narodi, problemi vojne, miru in varnosti; dejavniki enako-pravnega mednarodnega sodelovanja ter problem miroljubnega reševanja sporov so bili v središču pozornosti. V zvezi s problematiko Združenih narodov ni bilo razlik v oceni, da so za Svetovno organizacijo nastale ugodne možnosti za polnejše uresničevanje njenega poslanstva šele petdeset let po njeni ustanovitvi, to je po preseženi hladni vojni. Vloga svetovne organizacije danes objektivno raste, ker ob novem razmerju sil nobena posamezna velesila ali pa skupina držav ne more zagotoviti svetovne varnosti brez podpore demokratične svetovne javnosti.

Izraženo je bilo tudi opozorilo, da bi bilo tvegano, če bi se ob zmanjšani mednarodni napetosti Organizacija združenih narodov obremenila s prevelikimi zahtevami, ko pa se človeštvo po razpadu Varšavskega pakta sooča z novimi oblikami pritiskov, ki bodo tudi v prihodnje postavljali meje dejavnosti OZN. Nastajajo namreč novi odnosi sil oziroma nove koalicije, ki bodo skušale izkoristiti svetovno organizacijo za lastne cilje. Svarilni primer je zalivska vojna, v kateri je po pooblastilu Svetovne organizacije izpeljana skupna akcija zavezniških sil, ki je daleč preseгла mandat v zvezi z odpravo posledic iraške agresije na Kuwait. Akcije, ki so usmerjene predvsem na vojaško rešitev krize, tudi če so pod pokroviteljstvom Združenih narodov, po pravilu ne odpravijo *vzrokov* vojn. Zato bi OZN morala dalje razvijati zlasti mehanizem za politično reševanje kriz s pogajanjem in z miroljubnim posredovanjem. To je prava pot za graditev sveta brez nasilja.

Varnostni svet OZN je bil deležen posebne pozornosti, zlasti pa vpra-

šanje njegove sestave in področja ter načina odločanja. Ekonomsko-socialni svet, ki ima na področju razvoja in ekonomskih odnosov enako pomembno vlogo kot Varnostni svet na področju svetovnega miru in varnosti, pa je ostal v senci varnostne in politične problematike. V razpravi o varnosti in miroljubnem reševanju kriz je bilo izraženo večje zaupanje v Združene narode, kot pa v regionalne organizacije. Vsekakor zato, ker obstaja ob vprašanju mednarodne varnosti v regionalnih okvirih večja nevarnost, da bi vsiljevali voljo posamezne dominantne sile, kot pa v okviru svetovnega varnostnega sistema. Regionalne organizacije so obravnavali zlasti s stališča uresničevanja razvojne strategije in zaščite človekovega okolja, ker se zdi, da je na regionalni ravni lažje priti do skupnega imenovalca kakor pa na globalni. Med dejavniki in možnimi nosilci enakopravnega mednarodnega sodelovanja so bile poleg OZN omenjane zlasti regionalne organizacije tipa Konference o evropski varnosti in sodelovanju (KEVS) in Organizacija afriške enotnosti. Glede Gibanja neuvrščeni na Konferenci ni bilo globlje razprave, kakor tudi ne o Skupini 77 držav v razvoju. V individualnih pogovorih pa je bilo prisotno splošno mnenje, da je prišel čas za temeljito razpravo o njeni vlogi v novih razmerah. Res je namreč, da se je svet osvobodil pritiska hladne vojne, delitve sveta na bloke in neposredne nevarnosti pred jedrsko bombo. Toda tudi v nastajajočih oblikah mednarodnega policentrizma še vedno prevladuje politika s pozicije sile, še vedno večina človeštva živi pod pritiski ekonomske in politične dominacije močnejših, politika rasnega, verskega, nacionalnega in drugega razlikovanja še naprej ostaja vir novih žarišč nasilja. Težko je reči, da bi v takih razmerah Organizacija združenih narodov lahko uspešno reševala vprašanja miru, varnosti in napredka brez ustrezne organizirane akcije vseh, ki jih združuje boj za te cilje. O oblikah takega organiziranja in o metodah svojega delovanja pa morajo odločiti zainteresiranci sami. Indija tudi danes, v bistveno spremenjenih razmerah, smatra načela neuvrščanja za osnovo svoje zunanje politike. To ni naključje, saj so bila ta načela med temeljnimi stalnicami že v programu boja za neodvisnost indijskega naroda. Poleg tega je država Indija ostala po razpadu Sovjetske zveze brez izredno pomembnega mednarodnega partnerja. Sodelovanje z nekdanjo Zvezo SSR je objektivno krepila samostojno pozicijo Indije tudi v odnosih med velesilami. Zato bo zanjo zbiranje »podobno mislečih« pod okriljem gibanja neuvrščanja pomembno tudi v prihodnje, vse dotlej, dokler bo z lastnim delovanjem opravičevalo svoj obstoj. Odtod tudi tako zelo zavzeto sodelovanje te države pri iskanju ustrezne vsebine gibanja ter metod njegove aktivnosti, ki naj bi mu zagotovili večjo učinkovitost v novih mednarodnih razmerah.

3. Ko končujem te zapiske, še ni minilo deset tednov od mednarodne znanstvene konference »Izzivi XXI. stoletja« v New Delhiju, od dogodkov, ki so se v tem času zvrstili pri nas in v svetu, in globine sprememb, ki so nastale, pa se zdi, kot da je poteklo že nekaj let. Tektonski premiki zlasti v nekdanji Sovjetski zvezi, v Vzhodni Evropi ter v odnosih med ZDA in Rusko federacijo, naslednico ZSSR, so še bolj podčrtali spremembe v odnosu sil, ki so nastale v svetu po padcu berlinskega zidu konec 1989. leta in po združitvi obeh Nemčij. Še novembra 1991 je J. K. Gujral, indijski državnik in znanstvenik, zapisal, da svet potrebuje več Gorbačovov »tako v deželah, ki so prestopile Rubikon družbenega napredka, kakor v tistih, ki se še borijo, da bi jo prestopile.« Vadim Medvedev, samozavestni predstavnik Gorbačova, je takrat na znanstvenem srečanju prepričan napovedal, da

se bo Sovjetska zveza znala izogniti jugoslovanski usodi. Zdaj pa je tvorec perestrojke, državnik, ki se je lotil orjaškega podviga, da reformira in odpre zaprto trdnjavo, že brez države, ki je padla iz tečajev in hkrati z njo tudi on. Na prostorih nekdanjega giganta, ki so se ga vsi bali, je nastala Skupnost neodvisnih držav, obremenjena z globokimi nasprotji politične, vojaške, varnostne in narodnostne narave. Države članice nekdanjega Varšavskega dogovora trkajo na vrata Severnoatlantskega pakta (NATO), ta pa jim velikodušno nudi neke vrste vzhodnoevropsko posvetovalno obrambno skupnost. Očitno ga skrbi vulkan, ki lahko prekipi v težkih socialnih, etničnih in drugih nasprotjih. Članice nekdanje organizacije ekonomske vzajemne pomoči (SEV) se gnetejo pred vrati Evropske skupnosti v pričakovanju pomoči in dovoljenja za vstop v družbo bogatih. Evropska dvanajsterica pa v strahu pred možnim valom beguncev iz Vzhodne Evrope drži le priprta vrata in narekuje pravila obnašanja za vse, ki želijo prestopiti prag »skupnega doma«. Ali res že nastaja nova delitev Evrope, to pot na njen razviti in nerazviti del?

Vzporedno s takimi potresi na evropski celini se je razplamtela na ozemlju jugoslovanske države, ki je nastala kot revolucionarna pridobitev narodnoosvobodilnega boja jugoslovanskih narodov, tragedija, ki je odnesla več tisoč človeških življenj, povzročila desettisoče vojnih invalidov, pognala iz razrušenih domačij stotisoče Srbov in Hrvatov na področjih Hrvaške, ki so bila prizorišče oboroženih spopadov. Pretrgane so vse prometne, trgovske, gospodarske in druge vezi, ki so delovale v skupnem interesu. Določeno olajšanje je dejstvo, da petnajsto premirje po vrsti, ki je bilo podpisano v Sarajevu v začetku tega leta, še ni pokopano. Toda že prve mesece po podpisu premirja je padlo po uradnih podatkih samo na hrvatski strani sto petdeset novih ljudskih žrtev. To navdaja ljudi s črnimi slutnjami, da se utegne vojni metež obnoviti in zajeti tudi nove predele nekdanje skupne države. Dokler ta nevarnost ne bo pod trdnejšo lastno in mednarodno kontrolo, se ne bomo mogli popolnoma posvetiti ustvarjalnemu delu niti v suvereni Sloveniji, tudi če že upravičeno uživa mednarodno priznanje pomembnega števila držav in se uspešno prebija v članstvo evropskih organizacij. V razmerah, ko se lahko ponovno sproži val nasilja in zajame še nove pokrajine, je nerealno pričakovati uspešna pogajanja o miroljubni razdružitvi, bistveno pa bodo omejene tudi akcije, da bi postavili mednarodno sodelovanje neodvisne Slovenije s svetom na trajnejše osnove. Zato je nujno, da Slovenija vztraja pri haški oz. bruseljski konferenci ter podpre prihod modrih čelad in, da slovenska politika uporabi vse svoje znanje in vpliv v skupnih naporih, da bi preprečili novo prelivanje krvi in podprli pobude, ki so naravnane na mirno reševanje vseh vprašanj, tako tistih, ki izhajajo iz nekdanjega skupnega življenja v jugoslovanski federaciji, kakor tudi tistih, ki so pogoj za vzpostavitev dobrososedskih odnosov z vsemi sosedi in za plodno sodelovanje na širšem evropskem področju in v svetu sploh.

Ob takem razmišljanju se mi ponovno vračajo v spomin zlasti dogodki, ki so se zvrstili v Indiji med konferenco in osupli pogledi udeležencev na znanstvenem srečanju po vsaki oddaji indijske televizije o obleganju Vukovarja, o nesmiselnem oboroženem pritisku na Dubrovnik, o vzajemnem brezobzirnem uničevanju hrvaških in srbskih naselij vzdolž Slavonije, Baranje, Banije, Like in Dalmacije.

V luči vsakodnevnih Reuterjevih podrobnih reportaž s krvavih jugoslo-

vanskih bojišč niso nikogar okrog mene posebej vznemirjale novice o nemirih v Kashmiru, Punjabu in Biharu, ki so se prav tiste dni ponovno okrepli. To ni naključje. Saj je bilo jasno, da je vojna na Hrvaškem dvaindvajsetmilijsko večnacionalno Jugoslavijo razklala vzdolž in počez, omenjeni spopadi v Indiji pa so zajemali le posamezna krizna območja na obrobju osemstopenjetdesetmilijske večnacionalne, mnogojezične in plurikulturne države, ki svojo sorazmerno stabilnost gradi in brani zlasti s stalnim demokratičnim posredovanjem med različnimi interesi integralizma, regionalizma in komunalizma.

Po mnenju Indijcev omenjena nasilja na verski in etnični osnovi ne pomenijo resne nevarnosti za prihodnost njihove federacije. Prava nevarnost za stabilnost Indije so vse globlja socialna nasprotja in prepad med morjem neznanja, siromaštva in zastoja na eni strani ter otoki znanja in sorazmerne uspešnosti na drugi.

Podobno so videli položaj v Indiji tudi udeleženci na znanstvenem srečanju v New Delhiju. Zato jih dogodki v nemirnih indijskih državah niso posebej zanimali. Bolj so se ukvarjali s problemi tamkajšnjega ekonomskega in socialnega razvoja ter ekologije, zlasti pa tudi s političnim sistemom v indijski federaciji. Nekdo je celo vprašal, zakaj se Jugoslavlani v boju proti birokratskemu centralizmu v svoji državi niso zgledovali po »indijski federaciji z vzajemno odgovornostjo« (shared federation).

V zvezi z razvojem vojne v Jugoslaviji so najbolj vztrajno ponavljali zlasti ta-le vprašanja:

»Kje so vzroki, da jugoslovanska federacija, ki jo je svet doživljal kot demokratično večnacionalno kulturno in vitalno družbo, zdaj razpada pod udarci narodov, ki so jo sami vzpostavili?«

»Odkod danes toliko sovraštva, na prostoru, kjer so nekoč jugoslovanski narodi s skupnimi močmi zmogli dejanja (upor Hitlerju in Stalinu!), ko jih je ves svet občudoval?«

In stalni refren: »Ali res ni bilo mogoče, da bi se mirno razšli, če so že ugotovili, da ne morejo več živeti skupaj?«

Ne glede na to, kako se bo razpletel usodni klobčič jugoslovanske in balkanske krize, bo treba odgovoriti na vprašanja, ki se nam zastavljajo. Saj je pošten odgovor tudi v našem življenjskem interesu in v interesu našega jasnega pogleda na lastno prihodnost. Seveda pa naša prihodnost ni odvisna od tega, kaj svet o nas misli, ampak od tega, kaj smo in kaj bomo sami storili zanjo.